

SYN MELUZÍNY

(K IKONOGRAFII PANOVNICKÉ IDEOLOGIE LUCEMBURKŮ)

JAN ROYT

Příspěvek se dotýká karlstějského schodištního cyklu zdánlivě okrajově. Chtěl bych v něm upozornit na nedávno odkrytou a restaurovanou malbu, která se dle mého mínění výtvárně i ideově váže k dvorskému okruhu a doplňuje poznání historiků zabývajících se panovnickou ideologií Lucemburků.

K dlouhému presbytáři bývalého klášterního kostela Povýšení sv. Kříže v Litomyšli¹⁾ se na jihu přimyká kaple sv. Josefa, spojená s presbytářem pozdně renesančním portálkem z roku 1605. Kaple je obdélná, pětiboce zakončená, zevně bez opěráků, v závěru s hrotitými okny s profilovanými ostěními. Presbytář je sklenut polem křížové klenby a paprscitě v závěru na bohatě profilovaných hruškových žebrech, vybíhajících z půlválcových přípor, ve vrcholech čelních oblouků s figurálními maskami rozdílné výtvarné kvality, z nichž jedna představuje biskupa. Ve stěně závěru kaple se nachází hrotitý velký výklenek posázený kraby (dnes otlučenými) a rámovaný fialami, nezdá se, že by šlo o sanktuář. Vzhledem k tomu, že kostel vlastnil řadu cenných relikvií, mezi nimiž vynikala částka Kristova kříže, mohlo by jít o jakési tresorium podobné karlstějskému v kapli svatého Kříže.

Na severní stěně lodi kaple sv. Josefa, která je zaklenuta dvěma poli křížové klenby, byla odkryta a následně restaurována (Eva Vymětalová, Simona Jirmásková a Vendula Látalová) těžce poškozená nástěnná malba, která vyplňuje téměř celé pole stěny. Vpravo spatřujeme na trůnu s baldachýnem a vysokým podpěradlem Pannu Marii, na jejímž levém boku sedí nahý Kristus, žehnající levicí. Vlevo klečí starší vousatý rytíř v brnění mající na zádech přilbici zdobenou klenotem v podobě lidského monstra či, jak se domnívám na základě určitých i když mladších analogií, Meluzíny. Sv. Kateřina v módních šatech s velkým dekoltem a s atributem kola v ruce ho doporučuje přízni Panny Marie a Krista. Druhého rytíře, s přilbou na hlavě – avšak bez klenotu – představuje Panně Marii a Kristu světec v brnění, snad sv. Mauricius či sv. Victorinus – světec, jehož ostatky přivezl v roce 1376 do Litomyšle biskup Albert ze Štern-

Obr. 1: Sv. Kateřina a sv. Mauricius doporučují dvojici rytířů trůnící Madoně, nástěnná malba v kapli sv. Josefa v kostele Povýšení sv. Kříže v Litomyšli, kol. 1380.

berka a uložil je v katedrálním kostele. V klášterním kostele byla uctívána částka svatého Kříže, kterou Jan ze Středy obdržel v roce 1359 od francouzského dauphina Karla. Celá scéna je orámována silným rámcem. Pod ním vlevo dole je vyobrazen erbovní štítek se dvěma zkríženými ratolestmi připomínajícími ostrve Ronovců. Není však jisté, že patří do stejné vrstvy jako naše malba. I přes značné poškození lze z dochovaných fragmentů usuzovat na původně vynikající výtvarnou kvalitu malby. Celá scéna se odehrává na modrém pozadí. Architektonický trůn, na němž Madona sedí, je rozvinut do prostoru. Štíhlé, esovitě rozvinuté postavy sv. rytíře – Mauricia – a sv. Kateřiny prozrazují malířovu schopnost reflektovat tvůrčí podněty z dvorského okruhu. Určité výtvarné analogie můžeme nalézt ve vrstvě 80.–90. let 14. století (nástěnné malby v kostele sv. Apolináře, v bývalém kostele sv. Vavřince na Újezdě, nástěnné malby v kostele sv. Jakuba v Libiši, malby z cyklu Neidharda ve vídeňské Tuchlaube). Zobrazená scéna má charakter epitafu, který právě v této době se konstituuje jako nový typ. Dobovou paralelou je například Epitaf Jana z Jeřeně či votivní scéna na miniatuře v Graduálu Albrechta z Kolowrat.

Stavební dějiny kláštera mohou přispět k potvrzení datování malby provedené na podkladě stylové analýzy. Stavba celého komplexu byla dle Líbala²⁾ započata v roce 1356

1) D. Líbal, Katalog gotické architektury v České republice do husitských válek. Praha 2001, s. 236–238. Líbal se opírá o stavebněhistorický průzkum, který prováděl Petr Macek.

2) D. Líbal, o. c. v pozn. 1, s. 238.

Obr. 2: Sv. Kateřina, rytíř (Jošt Lucemburský?) s klenotem v podobě Meluzíny na přilbici, sv. Mauricius, nástěnná malba v kapli sv. Josefa v kostele Povýšení sv. Kříže v Litomyšli, kol. 1380, detail.

a dokončena na počátku čtvrté čtvrtiny 14. století. Klášter augustiniánů byl založen v roce 1356, což bylo stvrzeno listinou vydanou 5. 2. 1356 v Avignonu papežem Innocencem VI. Řeholníci přišli do Litomyšle z Brna od sv. Tomáše. Kostel Povýšení sv. Kříže stavěl v letech 1356–1378 mistr Jakub, jenž požíval zvláštní přízně Jana ze Středy. Biskupu Albertovi se nelíbil pomalý postup prací a chtěl mistra Jakuba odvolat, ale na přání Jana ze Středy tak neučinil. Dokončení stavby je doloženo k roku 1378. Můžeme předpokládat, že kaple sv. Josefa (Panny Marie?), společně se čtvercovou sakristií byla stavěna zároveň s presbytářem, tedy v první fázi, její dokončení v roce 1378 je tedy nasnadě. K datování by mohla přispět i stylová analýza dochovaných masek, k nimž ovšem velmi těžko nacházíme nějaké analogie.

Co nás eminentně zajímá, je to, kdo jsou oni dva rytíři doporučovaní světci Panně Marii. Klíčem by mohla být u prvního z nich přilbice s klenotem v podobě monstra, které můžeme považovat za Meluzínu či mořskou pannu. Podobné klenoty na přilbách se u nás objevují čteněji právě v 70. a 80. letech 14. století. Nejstarší vyobrazení klenotů na helmu známe z již z pečeti 12. a 13. století. S klenotem v podobě draka se setkáváme poprvé v souvislosti s Lucemburky již na jezdecké pečetí císaře Jindřicha VII. z roku 1297. Na velké jezdecké pečetí Jana Lucemburského, kterou užíval v letech 1325–46, klenotem na hlavě koně je také drak. Draci a gryfové se objevují dále na jezdecké pečetí markraběte moravského Jana Jindřicha. Lucemburkové převzali také tradiční klenot českých králů z rodu Přemyslovců – složená orlí křídla. Při pohřbu císaře Karla IV. byla v pohřebním průvodu nesena císařova přilba s královskou korunou. Připomeňme si například klenoty v podobě české královské koruny a složených orlích křídel a motivu routy na helmech doprovázejících trůnící postavy Karla IV. a Václava IV. na Staroměstské mostecké věži, klenotu s českou královskou korunou a složenými orlími křídly na hlavě heraldického lva na miniaturách v Bibli krále Václava IV.,

v Ptolemaiově Quadripartitu či ve Zlaté bule Karlově, klenotu se dvěma orly pánů z Vlašimě na arkýři Karolina či klenotu s ptákem (snad ledňáčkem) na arše z Mülhausen.

Jaký význam tedy může mít Meluzína na helmu jednoho z rytířů zobrazených na litomyšlské nástěnné malbě? Historik Martin Nejedlý připomíná ve svých četných studiích³⁾ o vile Meluzíně její vazbu k rodové pověsti Lucemburků. Opírá se přitom o bohatou literaturu francouzskou, věnovanou této problematice.⁴⁾ Analyzuje tři středověké texty: Jana z Arrasu, Coudretta (kolem roku 1400) a bernského literáta Thuringa von Ringoltingena (z roku 1456), které o rodové pověsti vypovídají, předem třeba dodat, že jsou mladší než na základě stylové analýzy námi da-

tovaná litomyšlská malba. Tragický osud Meluzíny zamilované do člověka nápadně připomíná touhu po poutu lásky, která proniká symboliku ledňáček, věníku a lazebnic ve výzdobě rukopisů krále Václava IV. Příběh Meluzíny na podkladě starších pověstí zpracoval v roce 1393 pařížský tiskař Jan z Arrasu a věnoval jej třem vnoučatům Jana Lucemburského: vévodovi Janovi z Berry, jeho sestře Marii z Berry (strýci a tetě tehdejšího francouzského krále) a jejich bratranci markraběti moravskému Joštovi. V příběhu se hovoří o tom, jak skotský král Elinas potkal v lese krásnou vílu Présine a oženil se s ní. Musel jí slíbit, že ji nebude chtít spatřit při porodu. Slib však porušil a Présine s dcerami Meluzínou, Mélior a Palestinou se uchýlila na ztracený ostrov Avalon. Dcery ztrestaly otcovo porušení slibu tím, že ho nadosmrti uvěznily v nitru kouzelné hory a matka je za to proklela. Meluzína se měla každou sobotu proměňovat od pasů dolů v hada. Vysvobození měla dosáhnout jen tehdy, když si ji nějaký muž vezme za manželku a dodrží slib, že ji v sobotu nikdy nespátí a nikomu neprozradí její tajemství. Ať už bude osud Meluzíny jakýkoliv, stane se pramáti slavného rodu. Poruší-li však manžel tajemství, prodlouží její trápení až do konce věků. Bude se muset zjevovat tři dny před změnou majitele hradu nebo tři dny před smrtí některého z jejích potomků. Rytíř Raimondin naplnil předpovědi, podle nichž nějaký vazal usmrtí svého pána

3) M. Nejedlý, Meluzínský mýtus a rodová pověst Lucemburků, Český časopis historický, 98/4/2000; Týž, Od krásné dívky až k hadům a drakům. Proměny víly Meluzíny a její odraz v ikonografii středověkých pramenů, Archeologické rozhledy LIV-2002, s. 457–494; Týž, Historie, literatura, politika: Meluzino prokletí, Pater Familias. Sborník příspěvků k životnímu jubileu Prof. Dr. Ivana Hlaváčka, (J. Hrdina ed.), Praha 2002, s. 249–269; Týž, Fortuny kolo vrtkavé. Láska, moc a společnost ve středověku. Praha 2003, s. 15–69.

4) Starší literaturu uvádí M. Nejedlý, 2003, o. c. v pozn. 3, s. 419–421. Dále k tomu: F. Clier Colombini, La fée Melusine au moyen Age. Images, Mythes et Symboles. Paris 1991, s předmluvou Jacques Le Goffa; J. d'Arras, Mélusine ou La Noble Histoire de Lusignan, (J.-J. Vincensini ed.). Librairie Générale Française 2003. Kritická edice dle rukopisu z knihovny v Arsenalu.

a založí přeslavný rod. Při lovu na zázračného kance zabil nešťastnou náhodou svého strýce a lenního pána, hraběte z Poitiers. Zoufale pak bloudil lesem a u čarovné studánky se setkal s Meluzínou. Ta mu nabídla sňatek a nevyčerpatelné bohatství pod podmínkou, že ji nespátí v sobotu. Sňatek byl realizován a Meluzína postavila hrad Lusignan, zvelebila celou zemi. Její potomci se pak proslavili jako vládcí zemi. Urien a Guion se stali králi kyperskými a arménskými, Antoine vévodou lucemburským, Renaud králem českým, Eudes hrabětem z Marche, Geoffroy pánem Lusignanem, nejmladší bratři se stali pány Forezu a Parthenay, Fromont vstoupil do kláštera. Jednu sobotu však Raimondin ze žárlivosti porušil slib, vyvrtal mečem otvor do dveří a spatřil Meluzínu, která byla od pasu nahoru krásnou ženou, od pasu dolů měla hadí ocas. Po té co její syn Geoffroy zapálil klášter v Maillezais, došlo k prozrazení Meluzínina tajemství, a ta se proměnila ve velkého hada, který s velkým nářkem kroužil kolem jedné z věží Lusignan. Tajně pak v noci přicházela ke kolébce malých dětí. Raimondin pak již svoji ženu nikdy nespátřil a stal se poustevníkem na Montserattu. Meluzína se občas zjevovala, aby zvěstovala úmrtí v rodině či ochraňovala její bohatství. K řadě zjevení došlo zejména v 2. polovině 14. století. V roce 1374 uprostřed stoleté války Francouzů s Angličany ji spatřil nad hradem Lusignanem velitel anglické posádky a hrad ovládl vévoda z Berry za tři dni. Meluzína oznámila násilnou smrt Petrovi z Lusignanem, který byl zavražděn na Kypu v roce 1369. Meluzína byla zobrazována různě. U Jana z Arrasu a u Coudretta je výslovně zmiňována její proměna v hada (serpente), proto zřejmě u nejstarších vyobrazení, jako například na miniaturě v rukopise Ars ms fr 3353 fol 130r z let 1420–30, ocas Meluzíny odpovídá hadímu. V nejstarším iluminovaném rukopise Coudretta z doby kolem roku 1420 je víla zobrazována v rozporu s textem spíše jako siréna s rozeklaným ocasem (Geneze vyobrazení sirény s rybím ocasem sahá až do 8. století, kdy je takto charakterizována v textu Liber monstrorum Aldhelma z Malbesbury), podobně jako Meluzína na litomyšlské malbě. Na iluminaci v Přebogatých hodinkách vévody z Berry⁵⁾ se objevuje Meluzína nad věží hradu Lusignan v podobě draka.

Ztotožníme-li na naší malbě monstrum na klenotu přilby s Meluzínou, pak se musíme ptát, zda mohou existovat historické okolnosti, které by naznačily možnost nějaké vazby zobrazeného rytíře k lucemburskému rodu.

Již kancléř Karla IV. a později litomyšlský a olomoucký biskup Jan ze Středy (1353–1364) měl úzký vztah k moravským markrabím. Markraběti Janovi věnoval Liber Pontificalis (knihovna kapituly olomoucké) a v litomyšlském kostele Povýšení sv. Kříže byl i v roce 1380 sám pohřben.⁶⁾ Velmi přátelský vztah k markraběti Joštovi zprvu udržoval biskup Albert ze Šternberka.⁷⁾ Jeho synovec Petr pojal za manželku vlastní sestru markraběte Jošta Annu. Na konci sedmdesátých let se však začaly vztahy mezi biskupem Albertem markrabětem kalit a spor vyvrcholil po smrti Karla IV. v roce 1378. Jošt vystoupil proti kapitule olomoucké pod záminkou, že mu nechce platit povinnou berni. Zabavil za pomoci olomouckého magistrátu její statky a kanov-

Obr. 3: Přilbice s klenotem v podobě Meluzíny, nástěnná malba v kapli sv. Josefa v kostele Povýšení sv. Kříže v Litomyšli, kol. 1380, detail.

níci museli uprchnout. Stížnost na Jošta se donesla papeži Urbanu VI. a ten 15. října 1379 nařídil biskupu litomyšlskému Albertovi, opatu skotského kláštera ve Vídni a arcijáhnovi vratislavskému, aby zakročili proti Joštovi. Dne 12. ledna 1380 v kartuziánském klášteře v Tržku dal biskup Albert Jošta do klatby. Po tomto aktu Albert záhy umírá a již 20. února 1380 dochází přičiněním pražského arcibiskupa k narovnání sporu. Albert ze Šternberka přál umělecké tvorbě, jak o tom svědčí mimo jiné iluminované Pontifikále (Knihovna kláštera premonstrátů na Strahově).⁸⁾ Pro klášter v Admontu objednal přenosný oltář s vyobrazením Klanění tří králů, symbolů evangelistů, trůnících postav Krista, apoštolů a proroků. Na druhé straně oltářku jsou znaky biskupství litomyšlského a rodu Šternberků a nápis, že sám biskup tento oltář vysvětil v roce 1370.⁹⁾ Kartuziánskému klášteru v Tržku věnoval Albert „Liber viaticus“, který od kláštera zakoupil za 20 zl. a 2 kopy grošů Václav arcijáhen boleslavský, ten se ovšem nedochoval. S velkou pravděpodobností objednal také nedokončenou iluminovanou Bibli (Jagellonská knihovna v Krakově, cod. 284/1–2).¹⁰⁾ Vzhledem ke sporům, které v závěru svého života Albert ze Šternberka s Joštem vedl, je velmi málo pravděpodobné, že by v biskupově městě vznikla nástěnná malba oslavující jeho protivníka Jošta.

5) J. Dufournet, *Les Très Riches Heures du duc de Berry*. Paris 1995.

6) Z. Nejedlý, *Dějiny města Litomyšle a okolí, díl I. (do r. 1421)*. Litomyšl 1903, s. 147.

7) Z. Nejedlý, o. c. v pozn. 6, s. 149–181.

8) Kol., *České umění gotické 1350–1420*. Praha 1970, s. 276–277.

9) Kol., *Dějiny českého výtvarného umění 1/2*. Praha 1984, s. 447, obr. 317.

10) Kol., o. c. v pozn. 8, s. 277.

Po smrti Alberta ze Šternberka byl roku 1380 zvolen kapitulou novým biskupem syn markraběte moravského Jana a bratr tehdejšího markraběte Jošta Jan Soběslav (1380–1388).¹¹⁾ Kněžské svěcení přijal patrně až při svém zvolení biskupem. Předtím, ač probošt kapituly vyšehradské (od roku 1368), užíval titulu markraběte. Dne 12. ledna 1376 se markrabě Jošt a Jan Soběslav smluvili prostřednictvím hraběte z Hardeku na tom, že Jošt se ujme správy statků svého bratra za pravidelný důchod, v roce 1377 svolil Jan Soběslav, aby Václav IV. udělil jeho majetek bratru Joštovi v léno, což se i stalo. Jistě i přičiněním Joštovým,¹²⁾ který chtěl získat definitivně bratrův úděl, se Jan Soběslav stal biskupem. Nástupcem Jana Soběslava byl stanoven biskup Jan Železný (1388–1418)¹³⁾, který mimo jiné proslul i jako donátor uměleckých děl, jak o tom svědčí některé rukopisy a zřejmě i velmi kvalitní nástěnné malby v kostele v Morašicích,¹⁴⁾ datované do roku 1393 (biskup tento kostel sám vysvětil).

Pro interpretaci je důležité, že malba se nachází v samostatné, nádherně zdobené kapli sv. Josefa (Panny Marie), v níž podle pramenů byla denně sloužena mše. Na vztah k biskupům litomyšlským by mimo jiné poukazovala hlavička s mitrou, nacházející se na ostění oblouku. Není také vyloučeno, že v této kapli byla veřejně účtě vystavena částka sv. Kříže, získaná Janem ze Středy. Přijmeme-li fakt, že monstrem na přilbě klečícího rytíře je Meluzína, a je to velmi pravděpodobné, můžeme se na základě rodové pověsti Lucemburků důvodně domnívat, že zobrazeným rytířem by mohl být některý příslušník lucemburského rodu. Dovoluje nám to vyslovit hypotézu, a to také vzhledem k historickým okolnostem, že zobrazeným rytířem by mohl být moravský markrabě Jošt, kterému bylo věnováno sepsání rodové legendy o Meluzíně z pera Jana z Arrasu. Šlo by pak o nejstarší hmotný doklad rodové pověsti, která, jak naznačuje Martin Nejedlý, má v lucemburském rodě starší tradici. Výtvarná podoba malby ukazuje, že pravděpodobně byla vytvořena těsně před rokem 1380, kdy byl biskupem litomyšlským Petr Jelito, či spíše po roce 1380, kdy biskupem litomyšlským byl příslušník vládnoucího rodu Lucemburků Jan III. Soběslav. Že nejde o osamocenou památ-

ku reflektující rodovou pověst ještě před sepsáním Jana z Arrasu, svědčí z popisu v inventáři z roku 1564 známá výzdoba hlavního sálu hradu Tangermünde. Na nástěnné malbě v cyklu blízkých příbuzných Karla IV. byl zobrazen manželský pár s erby s černým orlem a červeným lvem,¹⁵⁾ pročež králi měl z úst vyrůstat kančí zub. Schramm¹⁶⁾ a Filitz se domnívají, že zobrazeným párem je český král Jan Lucemburský a jeho manželka Eliška Přemyslovna. Podle pověsti o Meluzíně a jejich synech zub vyčníval z úst prchlivého Goffroye, jenž se po určitých peripetiích zmocnil hrabství Poitiers. Přechýlající zub v ústech Jana Lucemburského by tak mohl být poukazem na zakladatele rodu. Vzhledem k tomu, že je na malbě vyobrazen Václav IV. s manželkou Johannou Bavorskou, která zemřela v roce 1386, tak nástěnná malba musela s velkou pravděpodobností vzniknout před rokem 1389, kdy se Václav IV. podruhé oženil s princeznou Žofií. To znamená, že výtvarný ohlas legendy o Meluzíně zde mohl být časnější než vlastní sepsání Janem z Arrasu, tedy podobně jako na litomyšlské malbě. Zajímavou skutečností je to, že hradní kapli na Tangermünde zasvěcenou sv. Janu Křtíteli a sv. Janu Evangelistovi vysvětil na jaře v roce 1377 magdeburský biskup Petr Jelito, v letech 1368–1372 biskup litomyšlský. Ten byl také společně s bývalým biskupem litomyšlským (tehdy biskupem olomouckým) Janem ze Středy a současným litomyšlským biskupem Albertem ze Šternberka přítomen na slavnostním dvoře (solempnis curia) konaném na hradě Tangermünde ku příležitosti císařova prohlášení věčného spojení braniborské marky s českou korunou ve dnech 29. června až 8. července.¹⁷⁾ O jejich účasti zde víme z toho, že všichni jmenovaní jsou uvedeni jako svědkové na Karlově listině stvrzující připojení braniborské marky k Českému království, vydané na Tangermünde v první den setkání, tedy 29. června.

Na závěr je třeba v říci, že uvedená interpretace litomyšlské malby je hypotetická, avšak dané indicie napovídají, že o ní musíme alespoň uvažovat. Neplatí-li uvedená hypotéza, pak jde o dosud nepoznaného rytíře, jenž používal na helmu klenot s Meluzínou a byl vzhledem k umístění malby v dobrých vztazích s litomyšlskými biskupy či augustiniány.

11) Z. Nejedlý, o. c. v pozn. 6, s. 172–184.

12) V. Stěpán, Moravský markrabě Jošt (1354–1411). Brno 2002. K Joštovi Lucemburskému také příslušné pasáže knihy: J. Mezník, Lucemburská Morava 1310–1423. Praha 1999.

13) Z. Nejedlý, o. c. v pozn. 6, s. 185–225.

14) K. Stejskal, Nástěnné malby v Morašicích a některé otázky českého umění z konce 14. století, Umění VIII, 1960, s. 135n.

15) L. Bobková, Hrady Karla IV. v Laufu a Tangermünde, in: Verba in imaginibus. Františku Šmahelovi k 70. narozeninám. (P. Sommer a M. Nodl ed.). Praha 2004, s. 151, pozn. 40.

16) P. E. Schramm – H. Filitz, Denkmäler der deutschen Könige und Kaiser, díl 2. Ein Beitrag zur Herrschergeschichte von Rudolf I. bis Maximilian I. (1273–1519). München 1978, s. 38.

17) L. Bobková, o. c. v pozn. 15, s. 148.

DER SOHN DER MELUSINE (ZUR IKONOGRAPHIE DER HERRSCHERIDEOLOGIE DER LUXEMBURGER)

Der Beitrag tangiert den Karlsteiner Treppenzcyklus scheinbar nur am Rande. Ich möchte in ihm auf die vor kurzem entdeckte und restaurierte Malerei aufmerksam machen, die, meiner Meinung nach, bildkünstlerisch und ideell an den Hofkreis anknüpft und die Erkenntnis der Historiker, die sich mit der Herrscherideologie der Luxemburger beschäftigen, ergänzt.

An das lange Presbyterium der ehemaligen Klosterkirche der Kreuzerhöhung in Litomyšl/Leitomyšl knüpft sich im Süden die Kapelle des hl. Josephs, wo auf der Nordwand ihres Schiffes eine sehr beschädigte Wandmalerei, die fast das ganze Feld der Wand bedeckt, freigelegt und folgend restauriert wurde. Rechts sehen wir auf dem Thron mit Baldachin und der hohen Lehne die Jungfrau Maria, an deren linken Seite der nackte, mit der Linken segnende Christus sitzt. Links kniet ein älterer, bärtiger, geharnischter Ritter, der auf dem Rücken einen mit dem Kleinod in der Form eines menschlichen Monstrums oder, wie ich auf Grund bestimmter, wenngleich jüngerer Analogien meine, der Melusine, verzierten Helm hat. Die hl. Katharina im modischen Kleid mit großem Dekolletee und dem Attribut des Rades in der Hand, empfiehlt ihn der Gunst der Jungfrau Maria und Christus. Den zweiten Ritter, mit dem Helm auf dem Kopf, jedoch ohne Kleinod, stellt der Jungfrau Maria und dem Christus ein geharnischter Heiliger vor, vielleicht der hl. Mauritius oder der hl. Victorinus – ein Heiliger, dessen Reliquien im Jahre 1376 der Bischof Albert von Sternberg nach Litomyšl brachte und in der Kathedralkirche hinterlegte. Auch trotz der beträchtlichen Beschädigung kann man aus erhaltenen Fragmenten auf die ursprünglich hervorragende bildkünstlerische Qualität der Malerei schließen.

Falls wir auf unserer Malerei das Monstrum auf dem Kleinod des Helms mit der Melusine gleichsetzen, müssen wir dann fragen, ob historische Umstände existieren können, die die Möglichkeit irgendwelcher Bindung des abgebildeten Ritters an das Luxemburger Geschlecht andeuten könnten.

Falls wir das Faktum annehmen, dass das Monstrum auf dem Helm des knienden Ritters die Melusine ist, und es ist sehr wahrscheinlich, können wir auf Grund der Geschlechtssage der Luxemburger stichhaltig annehmen, dass der abgebildete Ritter irgendwelcher Angehörige des Luxemburger Geschlechts sein könnte. Es erlaubt uns die Hypothese auszusprechen, und zwar auch unter Berücksichtigung der historischen Umstände, dass der abgebildete Ritter der mährische Markgraf Jodokus sein könnte, dem die Abfassung der Geschichtslegende über die Melusine von der Feder Jan von Arras gewidmet wurde. Es würde sich dann um den ältesten materiellen Beleg der Geschlechtssage handeln, die, wie es Martin Nejedlý andeutet, im Luxemburger Geschlecht eine ältere Tradition hat. Die bildkünstlerische Form der Malerei zeigt, dass sie wahrscheinlich knapp vor 1380 geschaffen wurde, als Petr Jelito der Bischof von Litomyšl war, oder eher nach 1380, als der Bischof von Litomyšl der Mitglied des herrschenden Geschlechts der Luxemburger Jan III. Soběslav war.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Hl. Katharina und hl. Mauritius empfehlen der thronenden Madonna ein Ritterpaar, Wandmalerei in der Kapelle des hl. Josephs in der Kirche der Kreuzerhöhung in Litomyšl, um 1380.

Abb. 2: Hl. Katharina, Ritter (Jodokus von Luxemburg ?) mit dem Kleinod in der Gestalt der Melusine auf dem Helm, hl. Mauritius, Wandmalerei in der Kapelle des hl. Josephs in der Kirche der Kreuzerhöhung in Litomyšl, um 1380, Detail.

Abb. 3: Helm mit dem Kleinod in der Gestalt der Melusine, Wandmalerei in der Kapelle des hl. Josephs in der Kirche der Kreuzerhöhung in Litomyšl, um 1380, Detail.

(Übersetzung J. Kroupová)